

หนังสืออ่านนอกเวลา

วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๔

เรื่อง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย ระดับประถมศึกษา
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ชุด พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล

เล่มที่ ๔

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้จัดพิมพ์

กลุ่มพัฒนาสื่อการเรียนรู้

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๘ ๕๗๓๗ โทรสาร ๐ ๒๒๘๑ ๒๖๐๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ แจกสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวน ๓๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-395-618-7

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง

เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๒๒, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร ๐ ๒๕๓๘ ๓๒๑๕

www.suksapan.or.th

เลขงาน ๕๘๐๒๐๑๔

คำนำ

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือเล่มที่ ๔ ในชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” กรมวิชาการ (เดิม) กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้นางศรี เกศมณี เป็นผู้เรียบเรียงเนื้อหา คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ เป็นผู้ตรวจ และจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยกำหนดให้เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประวัติศาสตร์ไทยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทยและหน้าที่พลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาเห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีแนวการเขียนในการนำเสนอเนื้อหาที่คำนึงถึงความเหมาะสมกับวัย ความสามารถทางการอ่าน และจิตวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนในระดับประถมศึกษา จึงได้ประกาศให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มอบหมายให้นางสายไหม จบกลศึก ที่ปรึกษาเกี่ยวกับงานด้านเอกสารและหนังสือ สำนักพระราชวัง นางสาวพรธงาม แยมบุญเรือง ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ

นางปราณี ปราบริปู ข้าราชการบำนาญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ตรวจเพิ่มเติมเนื้อหาและภาพประกอบให้เหมาะสม
ยิ่งขึ้นโดยใช้โครงสร้างเดิมที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้เรียบเรียงไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
หนังสืออ่านนอกเวลาเล่มนี้ จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ
สร้างบรรยากาศในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน รวมทั้งการจัด
การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยให้น่าสนใจและบูรณาการ
ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการไปพร้อมกัน ขอขอบคุณคณะกรรมการ
จัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่
ได้ร่วมมือกันทำให้หนังสือสำเร็จลุล่วงด้วยดีมา ณ โอกาสนี้

(นายกมล รอดคล้าย)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
๑. เจ้าฟ้ามงกุฎ	๑
๒. ใต้ร่มกาสาหวัด	๕
๓. เสด็จสู่ราชสมบัติ	๑๐
๔. ทรงพัฒนาบ้านเมือง	๑๔
๕. ทรงส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒๒
๖. ทรงเป็นนักดาราศาสตร์	๒๙
๗. เสด็จสวรรคต	๓๔

พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ ภาควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๑. เจ้าฟ้ามงกุฏ

เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อทรงสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์ขึ้นแล้ว พระราชกุมารพระองค์หนึ่งได้ประสูติเป็นเจ้าฟ้าตามประเพณีราชตระกูลแห่งกรุงสยาม พระราชกุมารพระองค์นั้นเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยขณะเมื่อยังดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระราชชนนีคือเจ้าฟ้าบุญรอด ซึ่งเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้าฟ้าพระองค์นี้มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏสมมติเทววงศ์” ซึ่งแปลว่า “เจ้าผู้สูงส่ง พระผู้ทรงมงกุฏ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Prince of the Crown” ภายหลังได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหมู่ชาวต่างประเทศทรงใช้พระนามว่า “มงกุฏ” ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายกว้างขวางตลอดมา

การศึกษาครั้งทรงพระเยาว์และพระราชพิธีโสกันต์

เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฏทรงเจริญวัยขึ้น ทรงได้รับการศึกษาตามแบบแผนที่เจ้าฟ้าแห่งกรุงศรีอยุธยาเคยได้รับ เมื่อยังทรงพระเยาว์พระองค์ต้องทรงอยู่ใกล้ชิดกับสมเด็จพระราชชนนี การศึกษาเบื้องต้นของพระองค์จึงเริ่มขึ้นในพระบรมมหาราชวัง มีข้าราชการบริพาร

ฝ่ายโนเป็นพระอาจารย์ งานของฝ่ายโนส่วนมากเป็นงานศิลปะ การเรือน การช่างของสตรี เจ้าฟ้ามงกุฎจึงทรงได้รับการศึกษา เป็นอย่างดีในงานศิลปะทั้งหลายนั้นด้วย ดังที่นักประวัติศาสตร์ ชาวอเมริกันชื่อ นายคริส โวลด์ เขียนไว้ว่า

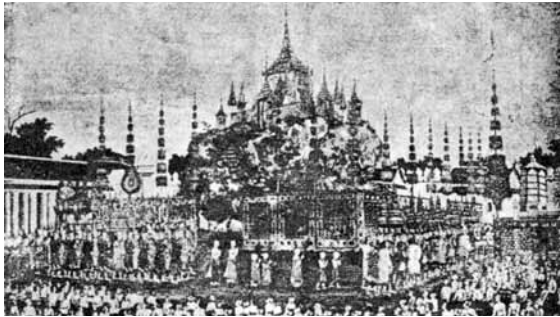
*มีศิลปะและความสามารถในการเรือน
ทุกๆ แขนงสูงส่งอย่างที่ไม่มีใครที่เคยได้ยินได้เห็น
เช่นนั้นในที่อื่นๆ*

แต่นั้นเป็นเพียงการศึกษาเบื้องต้นเมื่อยังทรงพระเยาว์

ตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติต่างๆ ในโลก เมื่อเด็ก เจริญเติบโตเปลี่ยนจากวัยหนึ่งไปสู่อีกวัยหนึ่ง จะมีการประกอบพิธี เพื่อให้เด็กได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนที่จะเกิดขึ้น ตามวัย ไทยเราก็มีประเพณีดังกล่าวเช่นกัน พิธีสำคัญที่สุดคือ “พิธีโกนจุก” เมื่อเด็กอายุประมาณ ๑๑ - ๑๓ ขวบ ซึ่งเป็นเวลาที่ พ้นจากวัยเด็กเข้าสู่วัยรุ่น ถือว่าพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่

เจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงเข้าสู่พระราชพิธีสำคัญต่างๆ ตาม ประเพณีไทยเป็นลำดับมา กล่าวคือเมื่อพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ได้ทรงเข้าสู่พระราชพิธีลงทรง ครั้นเมื่อมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระบรมชนกนาถ โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีโสกันต์คือ การโกนจุก เป็นงานใหญ่ ตาม ลัทธิพราหมณ์ ถือกันว่าเป็นพระราชพิธีสำคัญที่สุดของชีวิต

วันพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้ามงกุฎเริ่มต้นเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๐ พระสงฆ์เจริญพระปริตรตลอด ๓ วันแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทั้ง ๓ วัน รุ่งขึ้นวันกลางเป็นวันเจริญพระเกศา พราหมณ์ได้แบ่งพระเกศาออกผูกเป็น ๕ ปอย พระมาตุลา (ลุง) พระองค์หนึ่งเจริญพระเกศา ๓ ปอย ส่วนอีก ๒ ปอยนั้น พระบรมวงศ์ที่อาวุโสสูงอีก ๒ พระองค์เป็นผู้เจริญพระเกศา

พระราชพิธีโสกันต์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระบรมวงศ์ขึ้นสูงเจริญพระเกศาแล้ว เจ้าฟ้ามงกุฎจึงเสด็จขึ้นบนเขาจำลอง ซึ่งสมมติเป็นเขาไกรลาสเพื่อเฝ้าพระอิศวรมีกรมหลวงพิทักษ์มนตรี พระมาตุลาแต่งพระองค์เป็นพระอิศวรประทับคอยอยู่บนเขาไกรลาสนั้น เมื่อพระอิศวรสมมติประทานน้ำพระมหาสังข์แล้ว เจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จออกให้ประชาชนเข้าเฝ้าฯ ถวายบังคมชื่นชมโสมนัส

เมื่อเสร็จพระราชพิธีครบ ๗ วันแล้ว จึงนำผอบบรรจุพระเกศาที่ตัดไว้ ลงเรือเข้าขบวนแห่นำไปลอยหน้าวัดอรุณราชวราราม

ต่อจากนั้นไปถือว่าพระองค์ทรงพันวัยพระราชกุมารแล้ว สมเด็จพระบรมชนกนาถพระราชทานพระราชวังให้ประทับต่างหาก มีข้าราชการบริพาร พระพี่เลี้ยงฝ่ายชายเป็นผู้ดูแล และเริ่มทรงศึกษา วิชาการชั้นสูงตามประเพณีนิยมของไทย

วิชาที่ทรงศึกษาได้แก่ วรรณคดี กาพย์ กลอน ภาษาไทย พระราชพงศาวดารสยาม โดยเฉพาะพระราชประวัติวีรกษัตริย์ไทย วิชาการยุทธ การใช้อาวุธ ทรงช้าง ทรงม้า หลักเบื้องต้นแห่ง พระพุทธศาสนา หลักทศพิธราชธรรม ทรงศึกษาภูมิศาสตร์ ทางวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย จะสังเกตได้ว่าพระองค์ทรงได้รับการศึกษาภายใน พระบรมมหาราชวัง เรื่องราวของโลกภายนอกนั้นได้ทรงทราบ แต่เพียงจากข่าว

ส่วนความรู้ด้านภาษาไทยนั้นพระองค์ทรงได้รับการถ่ายทอด มาจากสมเด็จพระบรมชนกนาถซึ่งเป็นยอดกวี จึงทรงรอบรู้และทรง พระปรีชาสามารถ ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีและวรรณกรรมได้ อย่างไพเราะสละสลวย

เมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา พระองค์ได้ทรงพระผนวชเป็น สามเณรนานถึง ๗ เดือน และเมื่อพระชนมายุ ๒๐ พรรษาได้ทรง พระผนวชเป็นพระภิกษุ

๒. ไตรัมกาสาวพัสตร์

หลังจากที่พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎทรงพระผนวชตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยได้ไม่กี่วัน สมเด็จพระบรมชนกนาถก็ประชวรหนัก มีพระอาการมีนพระเศียรและปวดเมื่อยพระวรกาย พระอาการหนักจนตรัสไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้ไม่ทรงสามารถจัดการเรื่องรัชทายาทได้ก่อนเสด็จสวรรคต

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสู่สวรรคาลัย ราชบัลลังก์จึงว่าง ผู้ที่สมควรที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์มีอยู่ ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ และพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเป็นพระราชโอรสอันเกิดจากพระมเหสี แต่ในขณะนั้นเจ้าฟ้ามงกุฎมีพระชนมายุเพียง ๒๑ พรรษา ยังมีได้ทรงรับราชการสำคัญอันใดให้ปรากฏ ต่างกับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ซึ่งมีพระชนมายุสูงกว่า ได้ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถให้ปรากฏเป็นสำคัญหลายประการ ดังนั้นเพื่อมิให้มีปัญหาในการครองราชสมบัติ เจ้าฟ้ามงกุฎจึงทรงตัดสินพระทัยดำรงอยู่ในสมณเพศต่อไป

พระราชกิจครั้งทรงพระผนวช

เจ้าฟ้ามงกุฎทรงอยู่ในสมณเพศเป็นเวลาถึง ๒๗ พรรษา ทรงอุทิศพระองค์เพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทรงสละ

พระเกียรติยศลงเท่าเทียมกับภิกษุสามเณรทั้งหลาย เสด็จออกทรงบิณฑบาตเป็นกิจวัตร มิได้เห็นเป็นความทุกข์ยาก ซึ่งเป็นการดีแก่พระองค์ที่ทรงมีโอกาสศึกษาหาประสบการณ์ชีวิตได้มากกว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่นๆ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงศีลสมาทานตามพระราชกิจประจำวัน

ระหว่างที่ทรงพระผนวช เจ้าฟ้ามงกุฎทรงจำพรรษาอยู่ที่วัดสมอรายหรือวัดราชาธิวาส ทรงเริ่มศึกษาพระธรรมวินัยที่ถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ และพระองค์ได้ทรงเริ่มสั่งสอนพระภิกษุทั้งหลายให้เข้าใจถึงพระธรรมวินัยอันถูกต้อง ทรงตั้งคณะธรรมยุติกนิกาย ขึ้นเป็นคณะใหม่ มีข้อปฏิบัติตามพุทธบัญญัติโดยเคร่งครัด นับเป็นการปฏิรูปพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ที่สุด และ

ทรงเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า ทรงเป็นเปรียญ

นอกจากเสด็จออกบิณฑบาตทุกเวลาเช้าตรู่แล้ว พระภิกษุ เจ้าฟ้ามงกุฎยังเสด็จจรดงค์ไปทั่วประเทศ ทรงพระดำเนินด้วย พระบาทเปล่าไปในที่ต่างๆ ทั้งในป่าเขาและถิ่นทุรกันดารเกือบ ทั่วประเทศ ทำให้ทรงมีโอกาสใกล้ชิดกับประชาชนพลเมืองของ พระองค์ ทรงทราบความต้องการและความเป็นอยู่ตลอดจน ความทุกข์ยากที่แท้จริงของประชาชนในดินแดนห่างไกล เป็น ประสบการณ์ใหม่ของชีวิตที่พระองค์มิเคยทรงทราบมาก่อน ดังนั้น ในเวลาต่อมาเมื่อทรงเป็นพระมหากษัตริย์ จึงทรงสามารถปฏิรูป กิจการบ้านเมืองหลายด้านได้อย่างเหมาะสม

ในสมัยนั้น เจ้านายจะเสด็จ ออกหัวเมืองเป็นการส่วนพระองค์ มิได้ นอกจากจะเสด็จไปในการทัพ การศึกสงคราม การที่พระภิกษุ เจ้าฟ้ามงกุฎทรงพระผนวชจึงมี โอกาสดีเป็นพิเศษที่จะเสด็จ พระราชดำเนินไปยังที่ใดๆ ก็ได้ พระองค์เสด็จขึ้นเขาสูง บุกป่า ฝ่าพงเป็นที่ลำบากพระวรกาย ทำให้ทรงรอบรู้ในเรื่องภูมิประเทศ

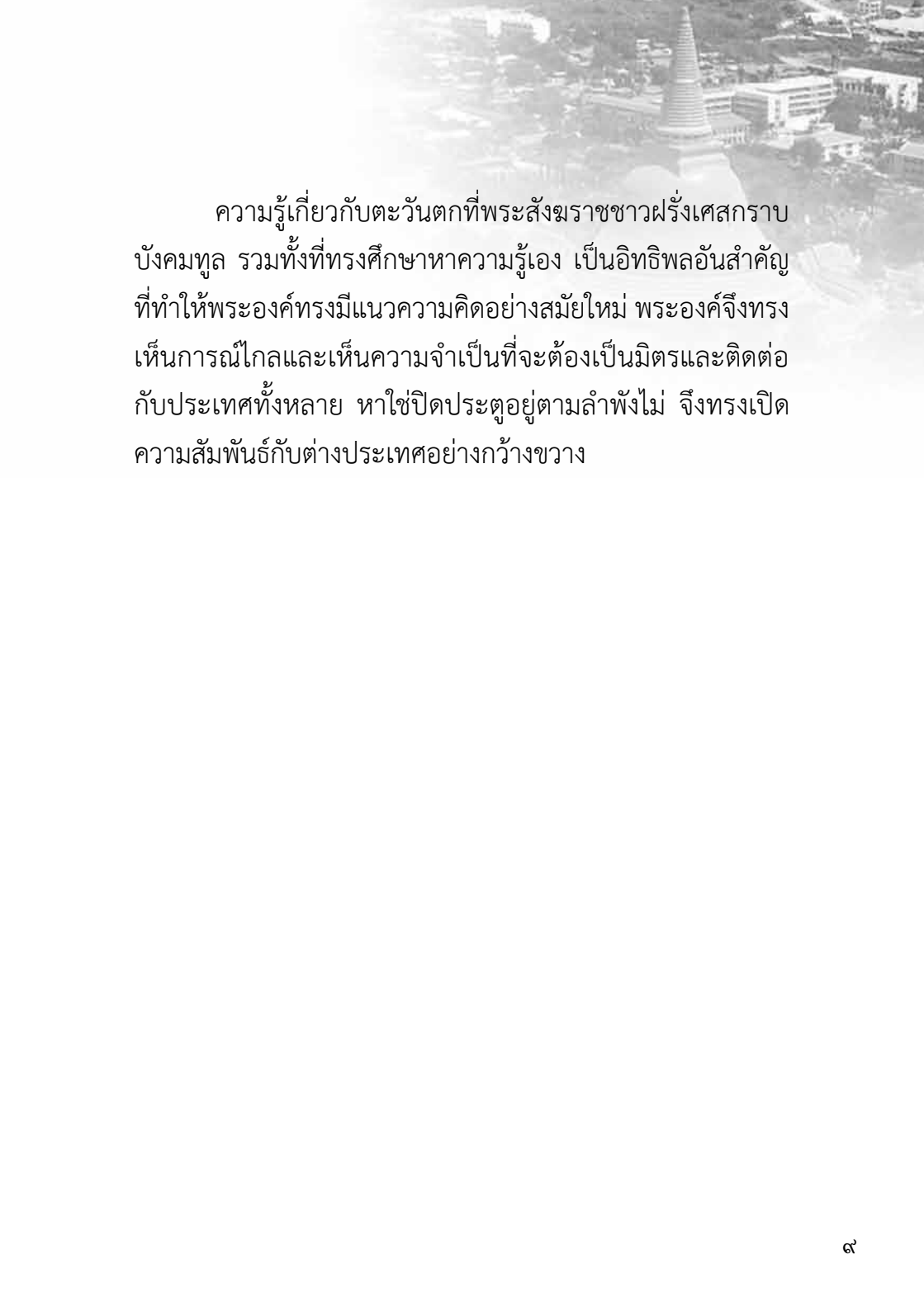
ศิลาจารึก หลักที่ ๑

เป็นอย่างดี ในการเสด็จจรดงค์ พระองค์ทรงพบ ศิลาจารึกสุโขทัย ซึ่งเป็นจารึกอักษรไทยรุ่นแรกสุด ทำให้เราได้รับรู้ประวัติศาสตร์ของชาติไทยในสมัยสุโขทัย และได้ทรงพบ พระแท่นมนังคศิลาบาตร อันเป็นพระแท่นสำหรับพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณ ได้ทรงนำพระแท่นนี้มายังกรุงเทพมหานคร

การศึกษาศิลปวิทยาการระหว่างทรงครองเพศบรรพชิต

ระหว่างทรงครองเพศบรรพชิต ๒๗ ปีนี้ เป็นระยะเวลาแห่งการศึกษาอีกรอบหนึ่งของพระองค์ ทรงศึกษาวิชาต่างๆ หลายแขนง วิชาที่ทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาได้แก่ ปรัชญา ศาสนา โหราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณคดี วิทยาศาสตร์ (ทั้งสาขาฟิสิกส์ เคมี) ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะภาษาศาสตร์ ทรงเรียนภาษาบาลี สันสกฤต ลาว เขมร มอญ ญวน พม่า มลายู ฮินดี อังกฤษ และละติน

เฉพาะภาษาละตินนั้น ทรงเรียนกับพระสังฆราชชาวฝรั่งเศส ชื่อ ปัลเลอแก้วซ์ ซึ่งมีสำนักใกล้วัดสมอราย และได้คุ้นเคยสนิทฉันมิตรกับพระองค์ ทรงสอนภาษาบาลีให้พระสังฆราช และพระสังฆราชสอนภาษาละตินถวาย พระสังฆราชรูปนี้เป็นบุคคลแรกที่ทำให้พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงทราบเรื่องราวของชาวตะวันตก

ความรู้เกี่ยวกับตะวันตกที่พระสังฆราชชาวฝรั่งเศสกราบ
บังคมทูล รวมทั้งที่ทรงศึกษาหาความรู้เอง เป็นอิทธิพลอันสำคัญ
ที่ทำให้พระองค์ทรงมีแนวความคิดอย่างสมัยใหม่ พระองค์จึงทรง
เห็นการณ์ไกลและเห็นความจำเป็นที่จะต้องเป็นมิตรและติดต่อกับ
ประเทศทั้งหลาย หาใช่ปิดประตูอยู่ตามลำพังไม่ จึงทรงเปิด
ความสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง

๓. เสด็จสู่ราชสมบัติ

ภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ๒๗ พรรษา เจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงศึกษารอบรู้วิชาการต่างๆ เป็นอันมาก เป็นประโยชน์แก่พระองค์ เมื่อได้ทรงขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ในเวลาต่อมา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเชษฐาธิราชของพระองค์ ทรงตระหนักในเหตุการณ์ข้างหน้าที่ว่า พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎจะต้องเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไปแน่นอน ดังนั้นเมื่อกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จทิวงคต พระองค์จึงมิได้ทรงแต่งตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลขึ้นใหม่ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า พระองค์ทรงมีเจตนาให้เจ้าฟ้ามงกุฎเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แม้ว่าพระอนุชาพระองค์นี้ยังอยู่ในสมณเพศก็ตาม

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงได้รับเชิญให้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ พสกนิกรทั่วแดนสยามเต็มไปด้วยความปีติยินดี ขณะที่ขบวนแห่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์
ตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เจ้าฟ้ามงกุฎออกจากวัดบวรนิเวศวิหาร ไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้มีประชาชนมาคอยเฝ้าอยู่สองข้างทางอย่างหนาแน่น ต่างแซ่ซ้องสาธุการด้วยความชื่นชมโสมนัส แสดงว่าประชาชนชาวไทยมีความจงรักภักดีและมั่นใจในพระมหากษัตริย์พระองค์นี้อย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลว่าเป็นผู้ทรงศีลมาช้านาน ย่อมเป็นที่เชื่อถือว่าเป็นพระองค์จะทรงอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างไม่มีทางเป็นอื่นไปได้

มิใช่แต่เพียงประชาชนของพระองค์ที่มีความมั่นใจ แม้ชาวต่างประเทศทั้งหลายที่เคยรู้จักพระปรีชาสามารถของพระองค์ ต่างก็มีความคิดเห็นเดียวกัน หนังสือพิมพ์อังกฤษในประเทศสิงคโปร์

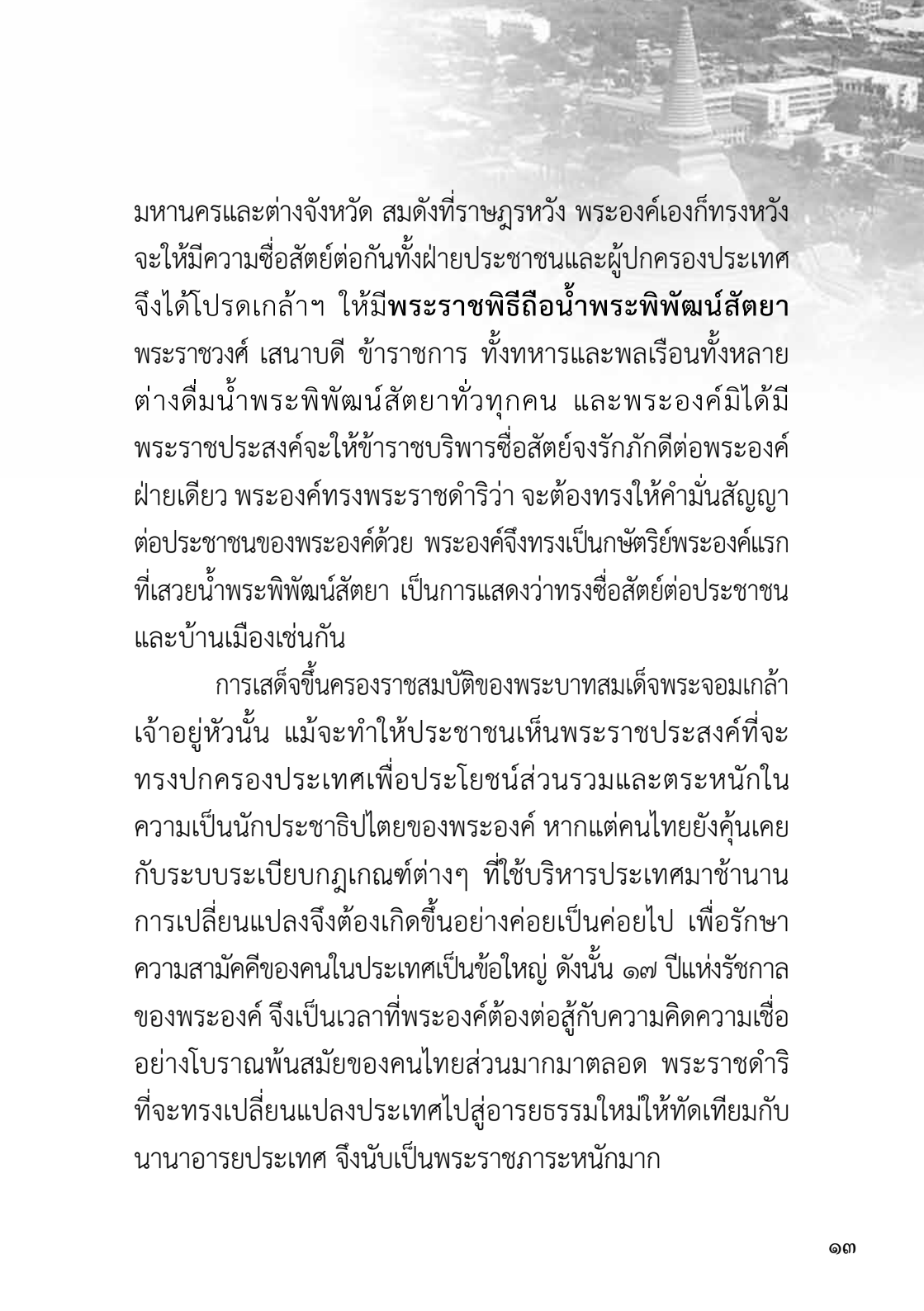
ถึงกับพิมพ์บทความแสดงความคิดเห็นว่า พระองค์จะเป็นเจ้าแผ่นดินที่ทรงเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ดีขึ้นอีกมาก จะทรงมีความยุติธรรม และทรงปฏิบัติต่อชาวต่างประเทศอย่างมีอารยธรรม

พระองค์ทรงเข้าสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างมโหฬาร หลังจากนั้นไม่นานได้ทรงแต่งตั้งพระอนุชาธิราช **เจ้าฟ้าจุฑามณี** เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่สอง ทรงขนานพระนามพระองค์เองว่า **พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** และพระราชทานนามพระอนุชาว่า **พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว**

การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เจริญก้าวหน้าทันสมัย

การที่คนทั้งหลายคาดหวังว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ จะทรงเปลี่ยนแปลงประเทศไปในทางที่ดีขึ้นนั้น เป็นความจริงอย่างยิ่ง นับแต่เริ่มขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้ข้าราชการทั้งหลายสวมเสื้อเข้ามาในที่เฝ้าทุกคน ซึ่งแต่ก่อนจะสวมเฉพาะเวลาที่มีโอกาสหนาว ด้วยทรงเห็นว่าคนที่ไม่สวมเสื้อเหมือนเปลือยกาย ถ้าเป็นเกลื่อนกลาดหรือเหี่ยวออกมา สกปรก โสโครกนัก ในประเทศที่เจริญแล้วผู้คนต่างสวมเสื้อกันทั้งนั้น ตั้งแต่นั้นมาข้าราชการจึงสวมเสื้อและตัดแปลงแบบเสื้อจากแบบ “บ้าบ้า” เป็นเสื้อตัวยาวคอตั้งใช้กันสืบต่อมา

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติ บ้านเมืองเป็นปกติสุข ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขทั้งในกรุงเทพ-

มหานครและต่างจังหวัด สมดังที่ราษฎรหวัง พระองค์เองก็ทรงหวัง จะให้ความซื่อสัตย์ต่อกันทั้งฝ่ายประชาชนและผู้ปกครองประเทศ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชวงศ์ เสนาบดี ข้าราชการ ทั้งทหารและพลเรือนทั้งหลาย ต่างตม่น้ำพระพิพัฒน์สัตยาทั่วทุกคน และพระองค์มิได้มี พระราชประสงค์จะให้ข้าราชการซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระองค์ ฝ่ายเดียว พระองค์ทรงพระราชดำริว่า จะต้องทรงให้คำมั่นสัญญา ต่อประชาชนของพระองค์ด้วย พระองค์จึงทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่เสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นการแสดงว่าทรงซื่อสัตย์ต่อประชาชน และบ้านเมืองเช่นกัน

การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แม้จะทำให้ประชาชนเห็นพระราชประสงค์ที่จะ ทรงปกครองประเทศเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและตระหนักใน ความเป็นนักประชาธิปไตยของพระองค์ หากแต่คนไทยยังคุ้นเคย กับระบบระเบียบกฏเกณฑ์ต่างๆ ที่ใช้บริหารประเทศมาช้านาน การเปลี่ยนแปลงจึงต้องเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อรักษา ความสามัคคีของคนในประเทศเป็นข้อใหญ่ ดังนั้น ๑๗ ปีแห่งรัชกาล ของพระองค์ จึงเป็นเวลาที่ต้องต่อสู้กับความคิดความเชื่อ อย่างโบราณพื้นสมัยของคนไทยส่วนมากมาตลอด พระราชดำริ ที่จะทรงเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่อารยธรรมใหม่ให้ทัดเทียมกับ นานาอารยประเทศ จึงนับเป็นพระราชภาระหนักมาก

๔. ทรงพัฒนาบ้านเมือง

กรุงเทพมหานครในสมัยก่อนๆ เป็นบ้านเมืองที่ยังไม่มีถนนหนทาง สิ่งก่อสร้างใหญ่โตก็มีแต่พระบรมมหาราชวังและวัดวาอารามเท่านั้น ผู้คนปลูกบ้านเรือนอยู่ห่างๆ กันตามริมน้ำเจ้าพระยา การคมนาคมยังไม่สะดวก มีแต่เรือกสวนไร่่นา และการเดินเท้ากับพายเรือเป็นส่วนมาก

การพัฒนาด้านคมนาคม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญในการบริหารภายในประเทศเป็นอย่างมาก โปรดเกล้าฯ ให้ชุดคลองขึ้นเพื่อเป็นทางสัญจรไปมา โดยมีพระราชดำริว่า พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อนทั้ง ๓ พระองค์ ได้ทรงพระกรุณาจัดการชุดคลองให้ราษฎรได้ไปมาโดยสะดวก ครั้นถึงแผ่นดินของพระองค์มีผู้คนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่านี้ ควรขยายพระนครออกไปให้กว้างใหญ่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชุดคลองโดยจ้างชาวจีนเป็นกรรมกร และมีข้าราชการไทยเป็นผู้ควบคุมงาน คลองที่ชุดครั้งนั้นได้แก่ **คลองคูพระนครชั้นนอก** คือ คลองผดุงกรุงเกษม คลองมหาสวัสดิ์ คลองถนนตรง (ปัจจุบัน “ถนนตรง” คือส่วนใหญ่ของถนนพระรามที่ ๔) คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก ฯลฯ ซึ่งมีคุณประโยชน์แก่สังคมไทยเป็นอันมาก และผู้คนก็ยังอาศัยใช้คลองเหล่านี้มาจนถึงทุกวันนี้

ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบในด้านการคมนาคม การขุดคลอง
ในสมัยนั้นเปรียบเสมือนการสร้างถนนในปัจจุบัน เพราะสมัยก่อน
ประชาชนใช้ทางน้ำเป็นทางคมนาคมสำคัญ แม่น้ำลำคลองเป็น
เสมือนหัวใจของบ้านเมือง เมื่อมีคลองเกิดขึ้นผู้คนจะพากัน
ไปตั้งบ้านเรือน ความเจริญก็เกิดขึ้น ณ ที่นั้น เป็นการขยายเมือง
นอกจากนั้นยังทรงบริจาคมพระราชทรัพย์ให้ขุดคลองบางคลองขึ้น
เพื่อให้ชาวต่างประเทศไปอยู่ร่วมกัน ไม่ปะปนกับคนไทย โดยมี
พระราชดำริว่า “ชาวยุโรปอยู่ที่บางนา ห่างไกลออกไป ความทุกข์ยาก
จะน้อยลง” ทั้งนี้คงเป็นด้วยฝรั่งมีความเป็นอยู่ไม่เหมือนคนไทย
ถ้าปะปนกันอยู่ก็จะทำให้เกิดความรำคาญแก่กันและกัน

คลองมหาสวัสดิ์

พระองค์ทรงคำนึงถึงความสะดวกสบายของพสกนิกร โดยทั่วหน้ากัน เมื่อมีคลองแล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามคลองอีกหลายแห่ง ครั้นพวกกงสุลฝรั่งบ่นว่า ฝรั่งเศสชินกับการนั่งรถม้าตากอากาศตอนเย็นๆ แต่ในกรุงเทพมหานครไม่มีถนนทำให้ฝรั่งเจ็บป่วยไม่สบาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนใหม่ขึ้นสายหนึ่ง คือ ถนนเจริญกรุง ในปัจจุบันนี้ สมัยนั้นฝรั่งเรียกว่า New Road เพราะคนไทยเรียกถนนนี้ว่าถนนตัดใหม่ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกแถวสองข้างทางถนนให้คนเช่าค้าขาย นับว่าเป็นของใหม่มาก นอกจากถนนเจริญกรุงแล้ว ยังโปรดให้ตัดถนนใหม่บ้าง ซ่อมแซมถนนเก่าบ้าง ได้แก่ ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร บ้านเมืองสะดวกขึ้น เพราะมีสะพานและมีถนนขนาดใหญ่ๆ เพิ่มหลายสาย

ถนนเจริญกรุงตอนสามแยก
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพัฒนาบ้านเมืองให้สะอาด

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยในอุปนิสัยของคนไทยที่มักจะทำอะไรตามใจตนเอง ทำให้เกิดความสกปรกรุงรังในบ้านเมือง ถึงกับตรัสว่าทรงละอายความสกปรกโสโครกของตรอกแคบๆ ในกรุงเทพมหานคร จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนและให้ออกประกาศ “ตักเตือนไม่ให้ทิ้งศพสัตว์ลงในแม่น้ำแลให้ทอดเตาไฟอย่าให้เป็นเชื้อเพลิง แลให้คิดทำลิมสลักรักษาเรือน” เพื่อให้คนไทยเปลี่ยนนิสัยไปในทางที่ดี

ทรงใช้ภาษาต่างๆ โปะระะในการประกาศพระบรมราชโองการต่างๆ ผู้คนได้ทราบจึงถือปฏิบัติได้ง่าย เป็นต้นว่า

...บัดนี้ได้ทราบข่าวว่าคนนอกประเทศและคนนอกกรุงฯ ให้นำลาวแลเขมรแลชาวหัวเมืองคอนใช้น้ำบ่ออื่นๆ หลายพวกยอมติเตียนว่าชาวกรุงเทพฯ นี้ทำโสมมหนักลงในแม่น้ำลำคลอง ด้วยทิ้งซากศพสัตว์ตายให้ลอยไปๆ มาๆ น่าเกลียดน่าชัง แล้วใช้กินแลอาบอยู่เป็นนิจ เป็นน่ารังเกียจ เสียเกียรติยศพระมหานคร...

...จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งสอนเตือนสติมาว่าตั้งแต่นี้ไปห้ามมิให้ใครผู้ใดผู้หนึ่งทิ้งสุนัขตาย แมวตาย และซากศพต่างๆ ลง

ในแม่น้ำลำคลองใหญ่น้อยทั้งปวงเป็นอันขาด
ขอให้คิดอ่านเอาไปฝังเสียในดินในโคลนให้
ลับลึไป อย่าให้ลอยไปลอยมาในน้ำได้...

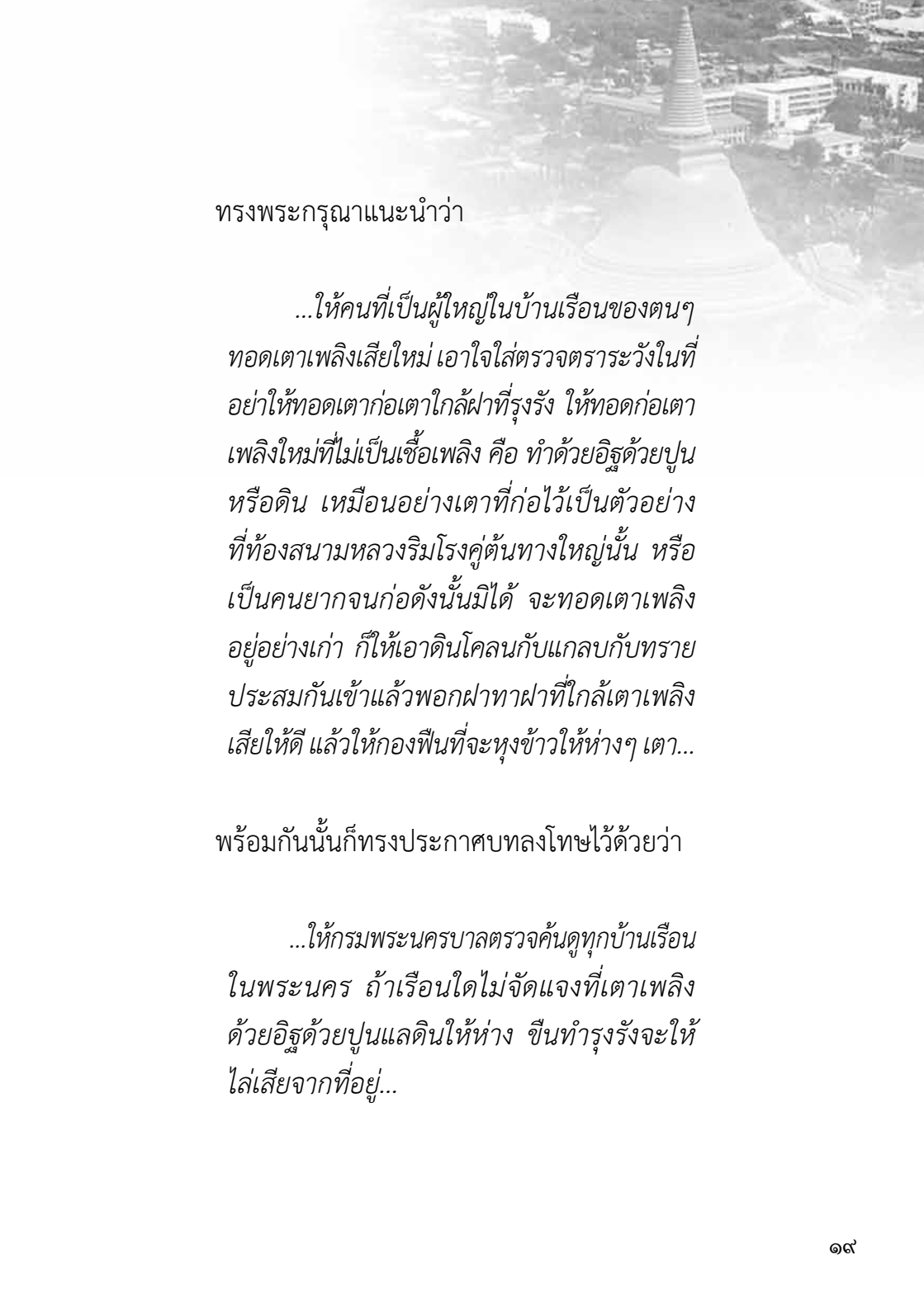
เมื่อมีพระบรมราชโองการเสมือนทรงสั่งสอน ทรงห้ามและ
ทรงแนะนำไว้แล้ว หากผู้ใดไม่เชื่อฟังยังคงทำสกปรก ได้ทรงวาง
บทลงโทษไว้ดังนี้

...ให้นายอำเภอสืบ ชาวบ้านใกล้เคียงเป็น
พยาน ชำระเอาตัวผู้ไม่เชื่อเพื่อ มั่งง่ายทำให้
โลโครกนั้น มาตราเวนประกาศห้ามผู้อื่นต่อไป...

การป้องกันอัคคีภัยและโจรภัย

เกี่ยวกับเรื่องเพลิงไหม้ทำให้ทรัพย์สินราษฎรเสียหายได้รับความเดือดร้อน พระองค์ทรงมีความห่วงใย จึงมีพระบรมราชโองการประกาศไว้ว่า

...ไม่ต้องเสียทรัพย์เพราะเกิดเพลิง บางทีก็
กระจัดกระจายไปด้วยเรือชนปะปนคนอื่นหยิบคว้า
และต้องลงทุนทำเรือนขึ้นใหม่บ่อยๆ นั้นเลย...

ทรงพระกรุณาแนะนำว่า

...ให้คนที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้านเรือนของตนๆ
ทอดเตาเพลิงเสียใหม่เอาใจใส่ตรวจตราระวังในที่
อย่าให้ทอดเตาก่อเตาใกล้ฝาที่รุงรัง ให้ทอดก่อเตา
เพลิงใหม่ที่ไม่เป็นเชื้อเพลิง คือ ทำด้วยอิฐด้วยปูน
หรือดิน เหมือนอย่างเตาที่ก่อไว้เป็นตัวอย่าง
ที่ท้องสนามหลวงริมโรงคู่ต้นทางใหญ่นั้น หรือ
เป็นคนยากจนก่อดั่งนั้นมิได้ จะทอดเตาเพลิง
อยู่อย่างเก่า ก็ให้เอาดินโคลนกับแกลบกับทราย
ประสมกันเข้าแล้วพอกฝาตาฝาที่ใกล้เตาเพลิง
เสียให้ดี แล้วให้กองฟืนที่จะหุงข้าวให้ห่างๆ เตา...

พร้อมกันนั้นก็ทรงประกาศบทลงโทษไว้ด้วยว่า

...ให้กรมพระนครบาลตรวจคั่นดูทุกบ้านเรือน
ในพระนคร ถ้าเรือนใดไม่จัดแจงที่เตาเพลิง
ด้วยอิฐด้วยปูนแลดินให้ห่าง ขึ้นทำรุงรังจะให้
ไล่เสียจากที่อยู่...

อนึ่ง ในเรื่องโจรผู้ร้ายก็ทรงมีความห่วงใย ทรงให้ประกาศว่า

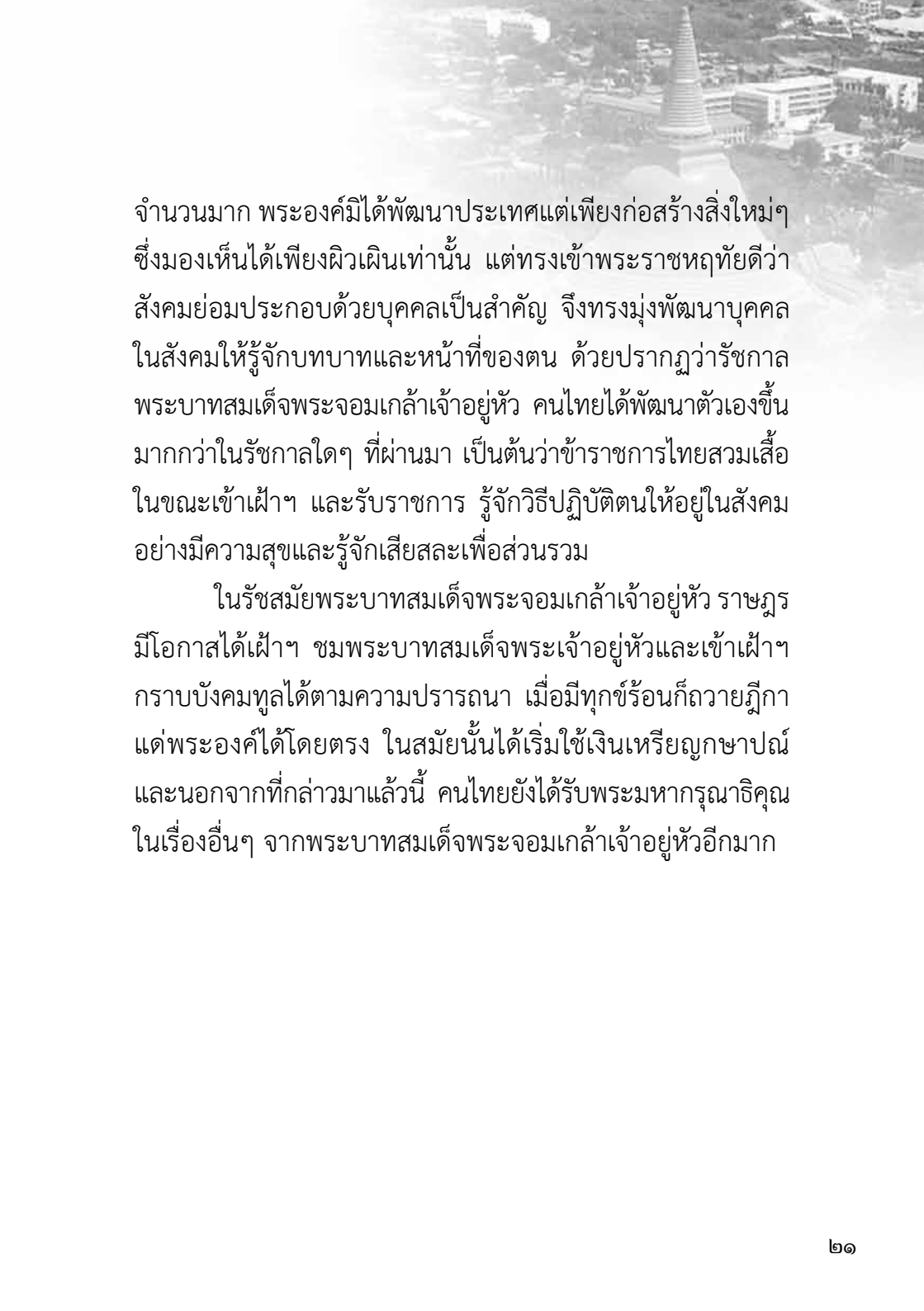
ทรงพระราชวิตกอยู่ด้วยเรื่องโจรผู้ร้ายมี
เนืองๆ มา ต้องชำระในโรงศาลก็มี มีเรื่องราวว่า
ผู้ร้ายเอาบันไดพาดขึ้นมาตัดฝาคัดลิมคัดสลัก
ผลึกหน้าต่างลักเอาสิ่งของทองเงินไป

และมีพระมหากษัตริย์คุณแนะนำให้ราษฎรป้องกันภัยจาก
โจรผู้ร้ายว่า

ให้ทำลิมสลักประตูหน้าต่างให้หน้อย่างไร
ที่โจรผู้ร้ายรู้ง่าย ให้ทำเป็นกระบวนช่างที่คน
ฉลาดคิดทำอย่างไรๆ ตามสติปัญญาของคนนั้นๆ
คือว่าจะใส่ลิมข้างล่างลิมขวางอย่างไรก็ตาม
เห็นควร

การพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรและสังคม

พระบรมราชโองการที่แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของประชาชน และมีพระราชประสงค์ที่จะพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นยังมีอีกเป็น

จำนวนมาก พระองค์มิได้พัฒนาประเทศแต่เพียงก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ ซึ่งมองเห็นได้เพียงผิวเผินเท่านั้น แต่ทรงเข้าพระราชหฤทัยดีว่า สังคมย่อมประกอบด้วยบุคคลเป็นสำคัญ จึงทรงมุ่งพัฒนาบุคคล ในสังคมให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน ด้วยปรากฏว่ารัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนไทยได้พัฒนาตัวเองขึ้นมา มากกว่าในรัชกาลใดๆ ที่ผ่านมา เป็นต้นว่าข้าราชการไทยสวมเสื้อ ในขณะที่เข้าเฝ้าฯ และรับราชการ รู้จักวิธีปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคม อย่างมีความสุขและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราษฎร มีโอกาสได้เฝ้าฯ ชมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลได้ตามความปรารถนา เมื่อมีทุกข์ร้อนก็ถวายฎีกา แต่พระองค์ได้โดยตรง ในสมัยนั้นได้เริ่มใช้เงินเหรียญกษาปณ์ และนอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ คนไทยยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ในเรื่องอื่นๆ จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกมาก

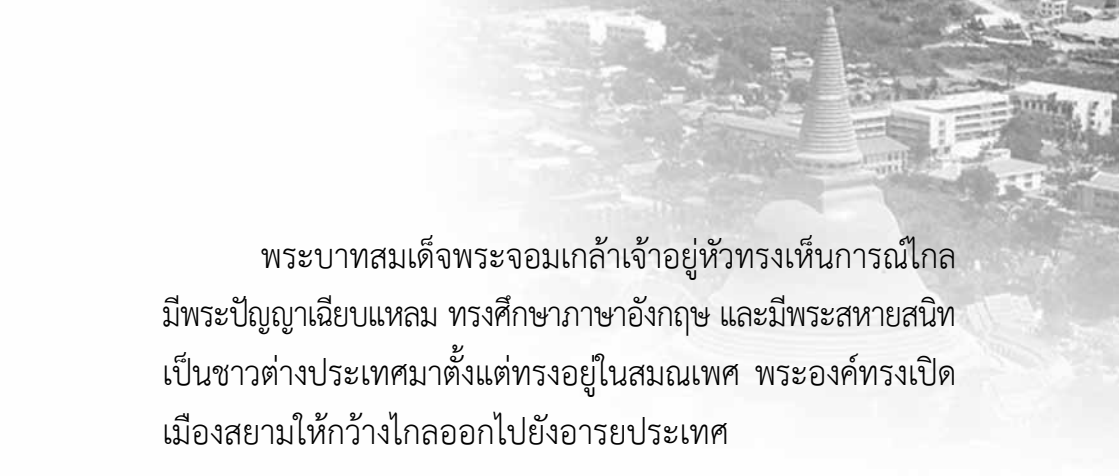

๕. ทรงส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ของไทยในขณะที่ชนชาติตะวันตกต่างปรารถนาจะเข้าครอบครองหาประโยชน์จากประเทศแถบเอเชีย ประเทศในภูมิภาคนี้ได้ถูกยึดครองและตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสชาติต่างๆ ไปแล้วหลายประเทศ เช่น สิงคโปร์ตกเป็นของอังกฤษ ญวนและเขมรตกเป็นของฝรั่งเศส เป็นต้น ประเทศสยามนั้นเป็นที่ปรารถนาของฝรั่งเศสชาวตะวันตกด้วย หากแต่เป็นโชคดีของคนไทยที่มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปกเกล้าปกกระหม่อมให้รอดพ้นจากความเป็นทาส มีความเป็นไทยสืบตลอดมาจนทุกวันนี้

...เห็นจะไม่แรงเกินไป ถ้าเราจะพูดว่า สยามเป็นหนี้คิงมงกุฎมากกว่าผู้ใดหมด ที่สยามยังรักษาอิสรภาพได้เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อันเป็นสมัยที่ชาติอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ตกอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศสหมดแล้ว...

นี่คือข้อความที่นักเขียนชาวต่างประเทศคนหนึ่งได้เขียนวิจารณ์เรื่องเมืองไทยในสมัยนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำวิจารณ์ดังกล่าวนี้ไม่เกินความเป็นจริงเลย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นการณ์ไกล มีพระปัญญาเฉียบแหลม ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ และมีพระสหายสนิท เป็นชาวต่างประเทศมาตั้งแต่ทรงอยู่ในสมณเพศ พระองค์ทรงเปิด เมืองสยามให้กว้างไกลออกไปยังอารยประเทศ

การปรับสภาพการณ์ระหว่างประเทศได้อย่างเหมาะสม

พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในความเป็นไปของโลกภายนอก ทรงพระราชอุตสาหะวิริยะเรียนภาษาอังกฤษจนทรงเขียนได้ตรัสได้ ทรงเป็นปราชญ์รอบรู้ เมื่อถึงเวลาที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชบัลลังก์ ซึ่งพอดีกับสถานการณ์ระหว่างประเทศเริ่มเข้าสู่ความยุ่งยากตึงเครียด พระองค์ทรงสามารถแก้สถานการณ์ด้านต่างประเทศไว้ได้อย่างที่ ไม่มีใครนึกถึง

เมื่ออังกฤษส่งราชทูต เซอร์ จอห์น เบาริง เข้ามาเจริญทาง พระราชไมตรีเพื่อขอเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาใหม่ พระองค์ทรงต้อนรับ อย่างสมเกียรติ ซึ่งเป็นผลดีแก่บ้านเมืองไทยในด้านความสัมพันธ์ กับต่างประเทศ ในเวลาต่อมาประเทศไทยกับประเทศอังกฤษก็มี สัมพันธไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงแลกเปลี่ยนของขวัญกับสมเด็จพระราชินีนาถ วิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักรด้วย

เอกสารต่างๆ ที่ติดต่อกันระหว่างอังกฤษกับไทยนั้น พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแปลเป็นภาษาไทยด้วยพระองค์เอง

จนเป็นที่เข้าใจกันดีทั้งฝ่ายผู้แทนไทยและฝ่ายอังกฤษ จึงเป็นผลให้มีการลงนามในสนธิสัญญาได้

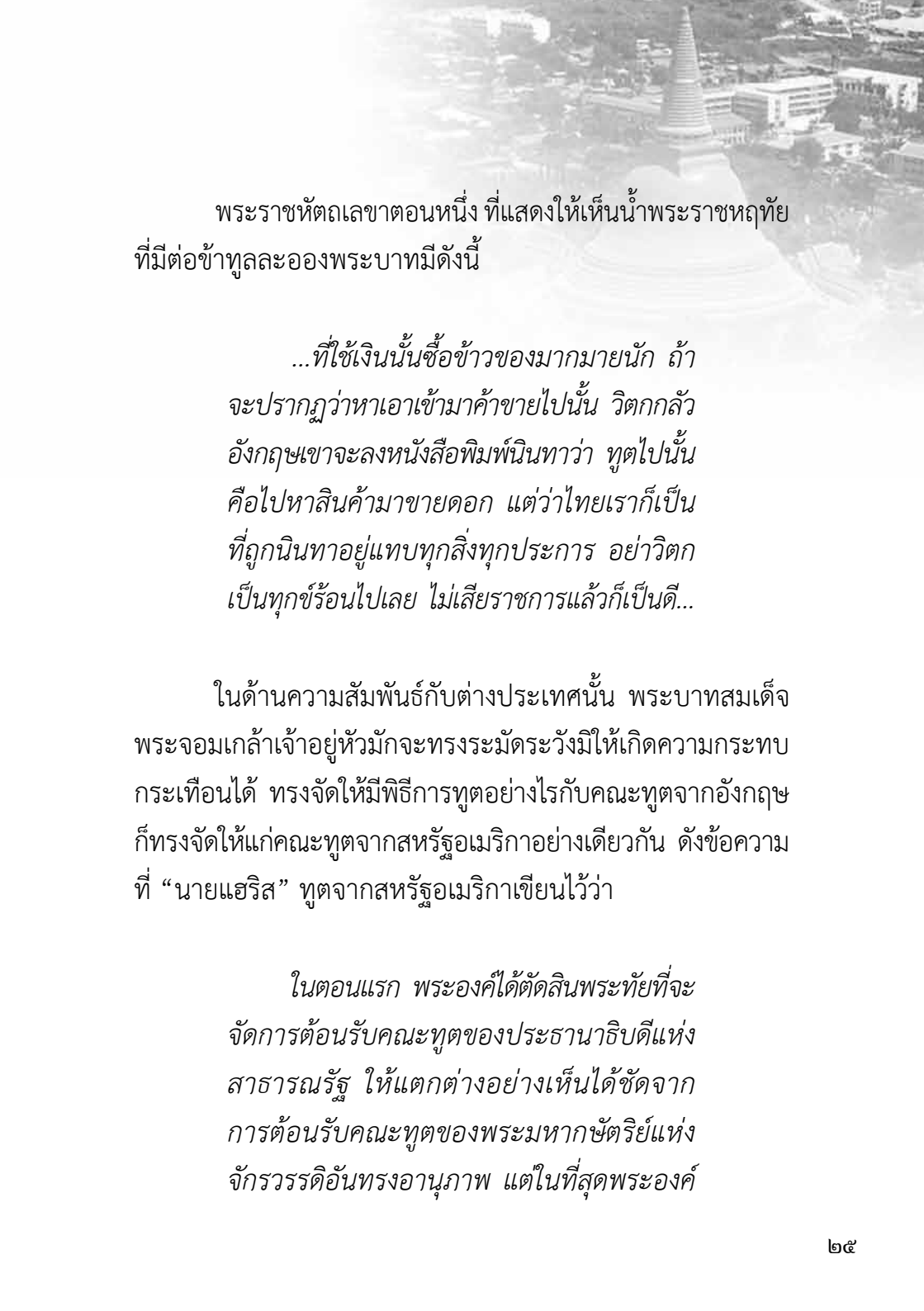
พระองค์ทรงดำเนินนโยบายทางการต่างประเทศ โดยส่งคณะทูตไทยนำพระราชสาส์นส่วนพระองค์ไปถวายสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย นับเป็นการเปลี่ยนแปลงและเป็นความดำริริเริ่มที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งนี้เนื่องมาจากมีข้อกฎหมายห้ามมิให้เจ้านาย พระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่เดินทางออกจากพระมหานคร นอกเสียจากไปในการสงครามกับกองทัพเท่านั้น จึงนับว่าคณะทูตคณะนี้ได้กระทำการที่แปลกไปจากธรรมเนียมที่เคยมีมา แต่ก็ เป็นความก้าวหน้าอย่างดียิ่ง

คณะทูตไทยที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศในครั้งนั้น ล้วนเป็นข้าราชการที่มีความสามารถและได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยมาก แต่มิได้มีความรู้และความชำนาญในทางการทูตมาก่อน พระบาท

คณะทูตไทยเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในความจริงข้อนี้ จึงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานคำแนะนำทูตเหล่านั้นตลอดเวลา จึงเสมือนกับพระองค์ทรงประกอบพระราชภารกิจนี้โดยพระองค์เอง

พระราชหัตถเลขาตอนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นน้ำพระราชหฤทัย
ที่มีต่อข้าพบุลละของพระบาทมีดังนี้

...ที่ใช้เงินนั้นซื้อข้าวของมากมายนัก ถ้า
จะปรากฏว่าหาเอาเข้ามาค้าขายไปนั้น วิตกกลัว
อังกฤษเขาจะลงหนังสือพิมพ์นิทว่า ทูตไปนั้น
คือไปหาสินค้ามาขายดอก แต่ว่าไทยเราก็เป็น
ที่ถูกนิทหาอยู่แทบทุกสิ่งทุกประการ อย่าวิตก
เป็นทุกข์ร้อนไปเลย ไม่เสียดราชการแล้วก็เป็นดี...

ในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะทรงระมัดระวังมิให้เกิดความกระทบ
กระเทือนได้ ทรงจัดให้มีพิธีการทูตอย่างไรกับคณะทูตจากอังกฤษ
ก็ทรงจัดให้แก่คณะทูตจากสหรัฐอเมริกาอย่างเดียวกัน ดังข้อความ
ที่ “นายแฮริส” ทูตจากสหรัฐอเมริกาเขียนไว้ว่า

ในตอนแรก พระองค์ได้ตัดสินพระทัยที่จะ
จัดการต้อนรับคณะทูตของประธานาธิบดีแห่ง
สาธารณรัฐ ให้แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจาก
การต้อนรับคณะทูตของพระมหากษัตริย์แห่ง
จักรวรรดิอันทรงอำนาจ แต่ในที่สุดพระองค์

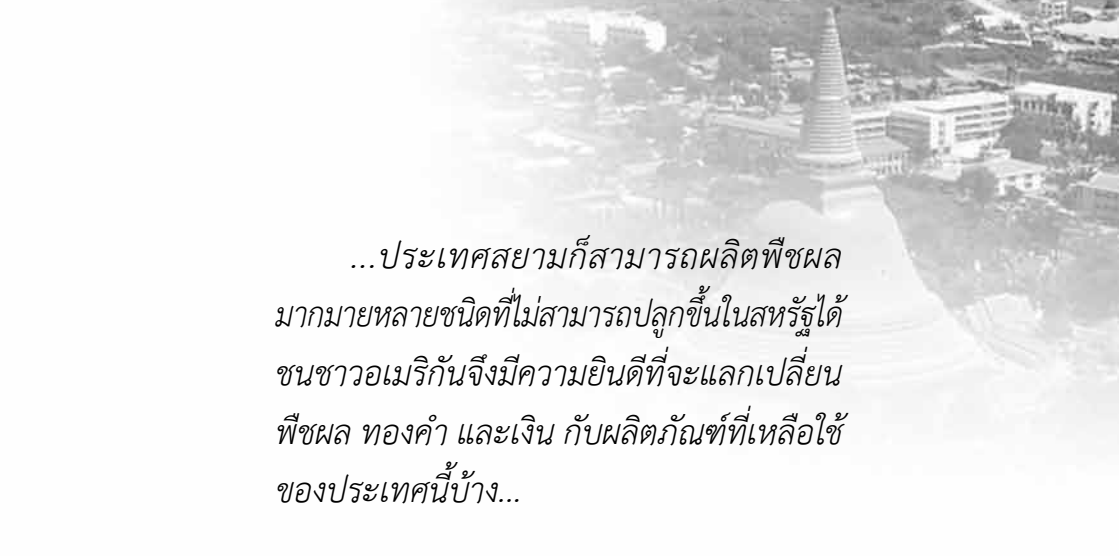
ได้เปลี่ยนพระทัยให้ข้าพเจ้าเดินทางเข้าสู่กรุงเทพฯ
อย่างเพียบพร้อมไปด้วยเกียรติทุกอย่างทุกประการ...

ประเทศไทยเป็นประเทศเล็กๆ และไม่มีพลังอำนาจทัดเทียม
ประเทศทางตะวันตก แต่การที่มีสัมพันธไมตรีติดต่อกับประเทศ
มหาอำนาจในรัชกาลนี้ แสดงว่าไทยได้รับเกียรติยศสูงและได้รับ
การยกย่องจากประเทศมหาอำนาจเป็นอย่างดี

ชาวอเมริกันที่เข้ามาในครั้งนั้นเขียนถึงพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ตอนหนึ่งว่า

พอชาวพนักงานไขพระสูตร ก็แลเห็น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่บนบัลลังก์
พระองค์ทรงเครื่องล้วนแล้วไปด้วยทองคำ ทรง
สวมพระมาลาที่เป็นกำมะหยี่สีม่วง แพรวพราว
ไปด้วยเพชรนิลจินดา ที่ข้างพระมาลามีขนไก่ฟ้า
ปักห้อยย้อยลงมา พระมหากษัตริย์พระองค์นี้
มีพระวรกายเล็ก ทรงซูบ แต่พระพักตร์ว่าเรไร
และทรงแววเฉลิยวฉลาด พระราศีแจ่มใสไม่สู้จะ
แตกต่างจากเครื่องทรงและสิ่งแวดล้อม

ทูตจากสหรัฐอเมริกากราบบังคมทูลถึงความประสงค์
ในการมาเจริญสัมพันธไมตรีว่า

...ประเทศสยามก็สามารถผลิตพืชผล
มากมายหลายชนิดที่ไม่สามารถปลูกขึ้นในสหรัฐได้
ชนชาวอเมริกันจึงมีความยินดีที่จะแลกเปลี่ยน
พืชผล ทองคำ และเงิน กับผลิตภัณฑ์ที่เหลือใช้
ของประเทศนี้บ้าง...

อย่างไรก็ดีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรง
ระมัดระวังในการดำเนินการทูต โดยทรงคำนึงถึงอนาคตของ
ประเทศชาติอย่างยิ่ง ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งว่า

พระองค์ได้ทรงตั้งข้อสังเกตว่า สัญญาไมตรี
ใดๆ ที่จะกระทำกับประเทศสยาม ขออย่าได้
มุ่งถือเอาเอกลิทธิใดๆ ทั้งสิ้น ท่านทูตได้ทูลตอบ
ไปว่า ฝ่ายอเมริกันไม่ปรารถนาจะได้เอกลิทธิ
ใดๆ เลย

ในรัชกาลนี้ไทยได้ลงนามในสัญญากับประเทศต่างๆ มากขึ้น
เพื่อมิให้มีประเทศใดมีความสำคัญพิเศษกว่ากัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงหยุดยั้ง
พระราชภารกิจอยู่ในประเทศเท่านั้น หากแต่ได้โปรดเกล้าฯ
ให้เปิดสถานกงสุลไทย เช่น เซอร์ จอห์น เบาริง ได้รับ

พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น “พระยาสยามานุกุลกิจสยามมิตร
มหายศ” เป็นกงสุลไทยประจำกรุงลอนดอน

เซอร์ จอห์น เบริง

พระปรีชาสามารถในด้านการต่างประเทศนี้ เป็นคุณประโยชน์
แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก การที่เรากคนไทยมีความภาคภูมิใจว่า
ไทยไม่เคยเป็นทาสของชาวตะวันตกก่อนเลยนั้น ควรถือได้ว่า
เป็นเพราะพระวิริยอุตสาหะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงศึกษาเล่าเรียนภาษาอังกฤษอย่างแตกฉาน และเป็นเพราะ
พระบารมีในพระองค์ที่แผ่ปกเกล้าปกกระหม่อมโดยแท้

๖. ทรงเป็นนักดาราศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระปรีชาสามารถในวิชาการสมัยใหม่หลายวิชา ซึ่งในเมืองไทยขณะนั้นหาเป็นผู้ใดได้ศึกษาวิชาการที่พระองค์ทรงเชี่ยวชาญไม่ จะมีบ้างก็แต่เพียงโดยเสด็จศึกษาด้วย มิได้สั่งทัดเช่นพระองค์

บรรดาวิชาการต่างๆ ที่ทรงศึกษาล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองอนกอนันต์ เช่น ทรงใช้ภาษาอังกฤษทำความเข้าใจกับชาวต่างประเทศ ทรงต่อเรือโดยพระองค์เอง เพราะทรงมีความรู้ทางวิชาวิทยาศาสตร์และการคำนวณ และวิชาที่ทรงสนพระราชหฤทัยมากที่สุด คือ “วิชาดาราศาสตร์”

เรื่องพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาวต่างๆ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้น คนโบราณจะเชื่อว่าเป็นศาสตร์ลึกลับและพิศูจน์ไม่ได้ การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาวิชาดาราศาสตร์อย่างจริงจัง ย่อมเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดของคนส่วนมากซึ่งพระองค์ก็ทรงทราบเป็นอย่างดี แต่ฐานะพระเจ้าแผ่นดิน ทรงตระหนักกว่าจะทรงปล่อยให้ความขัดแย้งมลายเช่นนั้นเกิดขึ้นตลอดไปชั่วกาลนานไม่ได้

เมื่อปีชาล พ.ศ. ๒๔๐๙ พระองค์ทรงคำนวณได้ว่า จะมีสุริยุปราคาเต็มดวงทางภาคใต้ของไทยในปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ เกี่ยวกับสุริยุปราคาและจันทรุปราคานั้น ตามความเชื่อของคนไทย เชื่อว่า

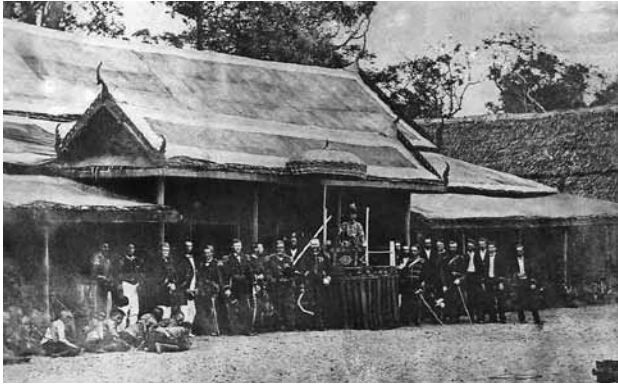
พระราชูซึ่งเป็นยักษ์ใหญ่ตัวดำ มาพบกับพระอาทิตย์หรือพระจันทร์
เข้าเมื่อใดจะจับพระอาทิตย์หรือพระจันทร์อมเข้าไว้ในปาก
ทำให้โลกมืดไปชั่วขณะ คนบนโลกต้องตีเกราะเคาะไม้ให้เกิด
เสียงดัง เพื่อให้พระราชูตกใจเมื่อได้ยินเสียง จะได้คายพระอาทิตย์
หรือพระจันทร์ออกมา โลกจะได้มีแสงสว่างต่อไป

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณ
ได้เช่นนั้น แม้ว่าเป็นการที่ขัดกับความเชื่อของคนไทยเกือบ
ทั้งหมด แต่พระองค์ก็ทรงเชื่อว่าทรงคำนวณถูกต้อง ทั้งยัง
ทรงทราบว่าสุริยุปราคาเต็มดวงครั้งนี้จะเกิดขึ้นที่ไหน วันใด
ยิ่งเป็นเหตุให้ไม่มีใครเชื่อเรื่องที่พระองค์ทำนายมากยิ่งขึ้น
หากแต่พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินจึงไม่มีผู้ใดกล้าคัดค้าน
ได้แต่คล้อยตามไปอย่างนั้นเอง

บริเวณที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
คำนวณว่าจะเห็นสุริยุปราคาได้ชัดเจน คือ “ตำบลหัวากอ” ใกล้
เขาสามร้อยยอดจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระองค์มีพระราชดำรัส
สั่งให้จัดทำที่ประทับ ตัดไม้ ถางป่า สร้างพลับพลาประทับและ
บ้านพักผู้ตามเสด็จ มีลักษณะเหมือนเมืองเล็กๆ ในขณะนั้น
คนทั้งหลายก็พากันเห็นว่าเป็นการเสียเวลาเปล่าๆ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปหัวากอ
โดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช มีข้าราชการบริพารและเจ้านาย
ฝ่ายใน รวมทั้งชาวต่างประเทศ คือผู้ว่าราชการสิงคโปร์และคณะ

นักวิทยาศาสตร์จากฝรั่งเศส ที่พระองค์ทรงเชิญให้มาเป็นแขก
ของประเทศ โดยเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสุริยุปราคา
ครั้งนั้นด้วย พระองค์ทรงทราบดีว่าถ้าการคำนวณของพระองค์
ผิดพลาดแม้แต่เล็กน้อย คนไทยทั้งหลายก็จะพากันเยาะเย้ย
เห็นเป็นเรื่องขบขัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พลับพลาค่ายหลวง
ตำบลห้วยกอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

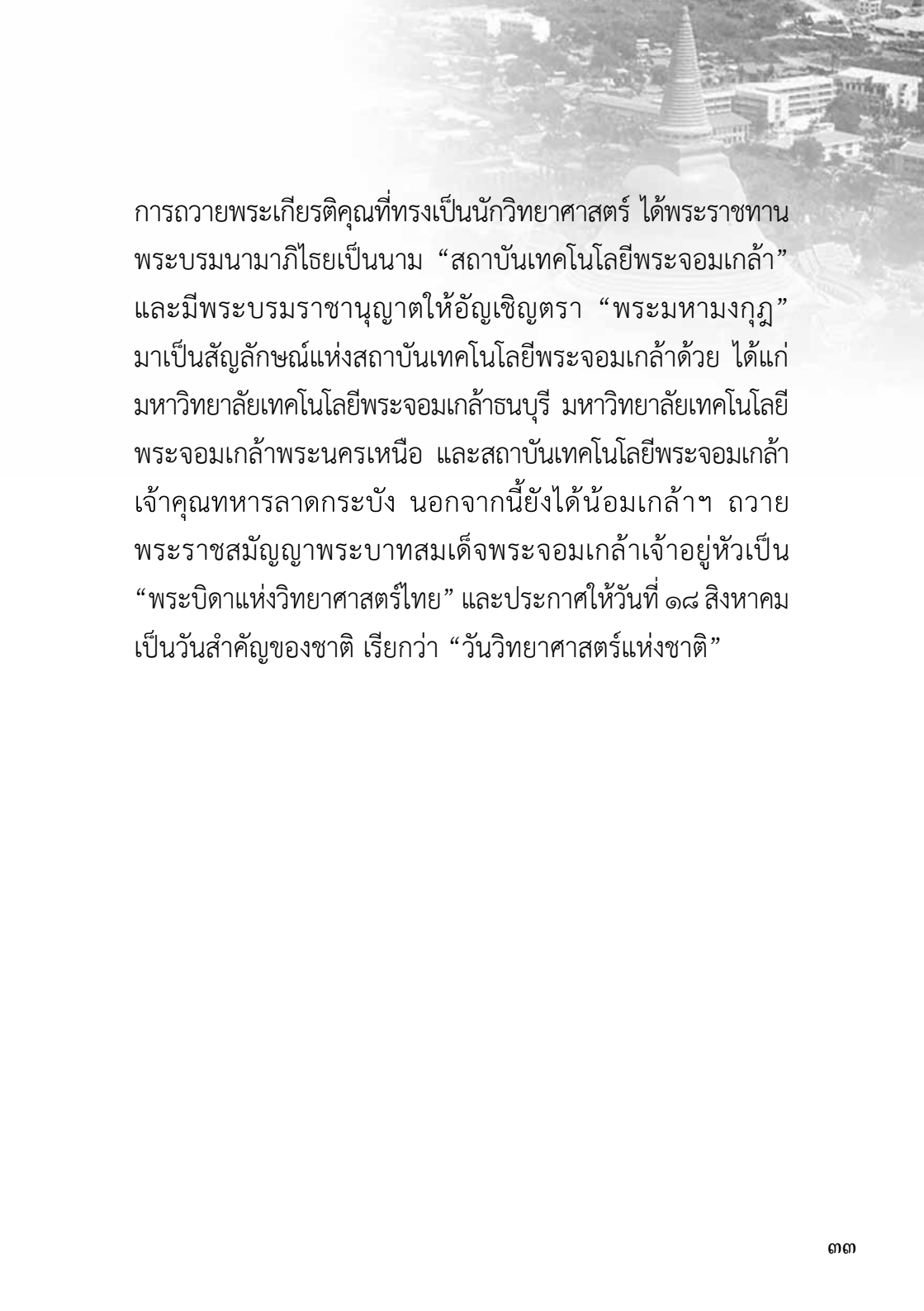
ครั้นถึงวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ อันเป็นวันที่
ทรงคำนวณว่าเกิดสุริยุปราคานั้น ฝนตก ท้องฟ้ามืดครึ้มแต่เช้า
เจ้าพนักงานเตรียมกลองออกมาตั้ง พระองค์เสด็จออกมาทรงคอย
แต่ไม่สามารถจะเห็นดวงอาทิตย์ได้เลย ทุกคนรู้ว่าพระองค์ทรง
รู้สึกอย่างไร โดยเฉพาะเมื่อมีชาวต่างประเทศมาเป็นแขกเชิญด้วย
เช่นนั้น แต่แล้วก็เกิดมหัศจรรย์ฝนหยุดตก ท้องฟ้าสว่าง ทุกคน

ได้เห็นสุริยุปราคาหมดทั้งดวง ตรงตามเวลาที่ทรงคำนวณพอดี พระอาทิตย์ถูกปิดบังแสงสว่างมืดมิดเป็นเวลานานถึง ๖ นาที ๔๖ วินาที ท้องฟ้ามืดเหมือนเวลากลางคืนจนเห็นดาวสว่างระยิบระยับ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปีติยินดีเป็นล้นพ้น ทุกคนแซ่ซ้องสาธุการในพระปรีชาสามารถทางการคำนวณของพระองค์ ชาวต่างประเทศต่างพากันสรรเสริญและยกย่องว่า พระองค์เป็นนักดาราศาสตร์เอกและนักคำนวณชั้นยอดของโลก นับแต่นั้นมา คนไทยก็พากันเห็นว่าดาราศาสตร์เป็นวิชาเก่าแก่แต่ยังทันสมัย

ในคืนวันนั้นพระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีงานเลี้ยงฉลองกันอย่างครึกครื้น และพระราชทานเงินแก่ผู้ตามเสด็จทั่วกัน

พระปรีชาสามารถเป็นเอกในวิชาดาราศาสตร์นี้ รัฐบาลในรัชกาลปัจจุบันได้สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนไทยเรียนรู้วิชาดาราศาสตร์อย่างกว้างขวาง เป็นการถวายพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างท้องฟ้าจำลองเป็นแหล่งศึกษาวิชาดาราศาสตร์ ณ สถานที่เกิดสุริยุปราคาเต็มดวง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ณ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานนามสถานที่นี้ว่า “อุทยานวิทยาศาสตร์พระจอมเกล้า ณ หว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” และเพื่อเป็น

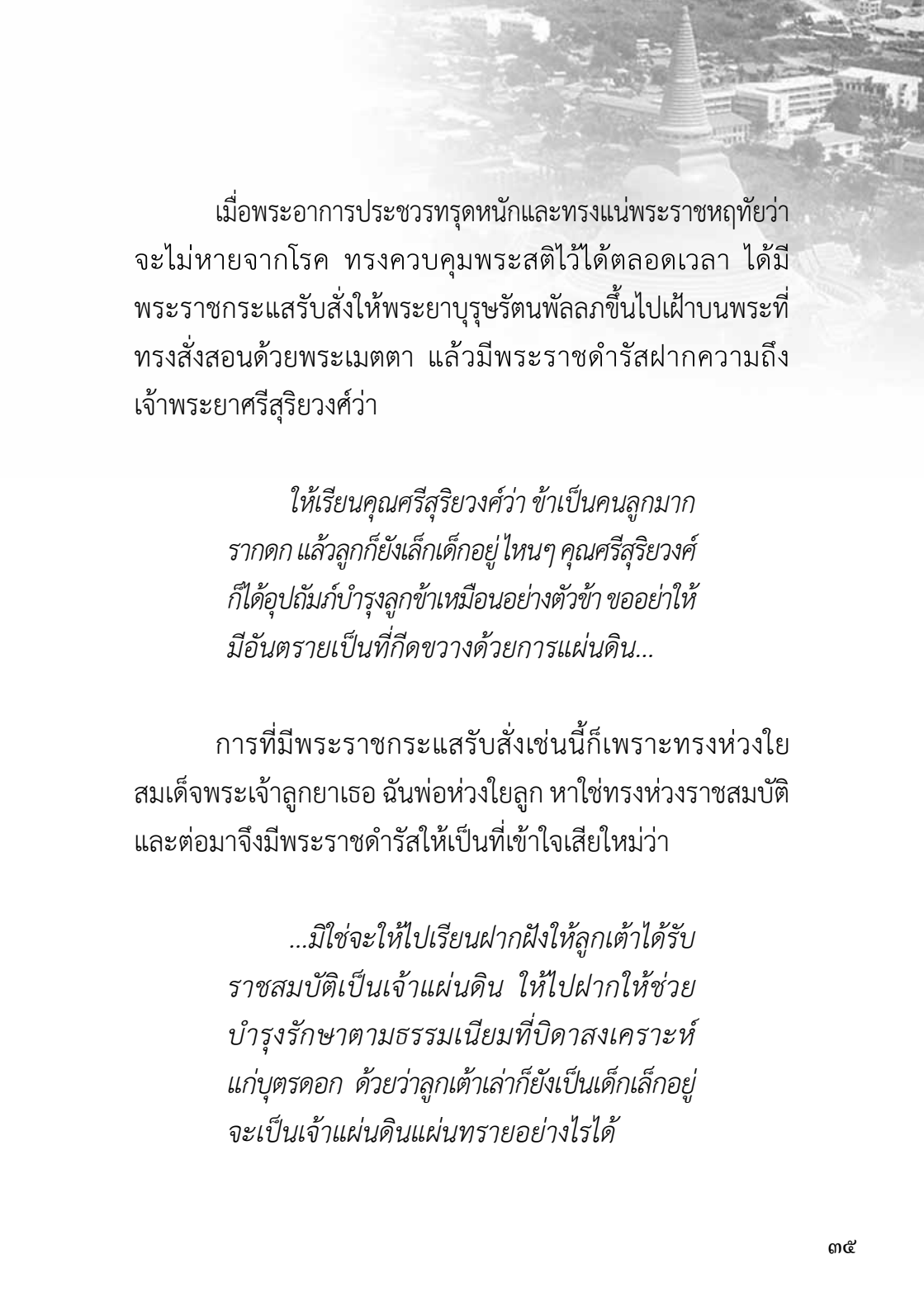
การถวายพระเกียรติคุณที่ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์ ได้พระราชทานพระบรมนามาภิไธยเป็นนาม “สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า” และมีพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญตรา “พระมหามงกุฏ” มาเป็นสัญลักษณ์แห่งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าด้วย ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง นอกจากนี้ยังได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” และประกาศให้วันที่ ๑๘ สิงหาคม เป็นวันสำคัญของชาติ เรียกว่า “วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ”

๗. เสด็จสวรรคต

การเสด็จไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาเต็มดวงที่ตำบลห้วยกอด ซึ่งเป็นจุดที่ทรงคำนวณว่าจะเห็นสุริยุปราคาเต็มดวงได้ชัذنั้ ต้องทรงพักแรม ณ พลับพลาที่ประทับในบริเวณที่ลุ่มมีไข้ป่าชุกชุม ดังนั้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่ในวิชาดาราศาสตร์เหนือชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้เจริญทางด้านวิชาการมาก่อน แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่กรุงเทพมหานคร ต่อมาไม่ช้าก็ปรากฏว่า พระองค์ทรงได้รับเชื้อไข้มาลาเรียมาจากตำบลห้วยกอดด้วย ข้าราชบริพารทั้งหลายที่ตามเสด็จก็ตีและที่ล่องหน้าไปสร้างพลับพลาที่ดี รวมทั้งคณะชาวต่างประเทศที่ไปดูสุริยุปราคาครั้งนั้นต่างได้รับเชื้อไข้ล้มป่วยกันเป็นจำนวนมาก รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ซึ่งตามเสด็จไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาคราวนั้นด้วย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรด้วยไข้ป่า มีพระอาการหนาวสั่น แต่ถึงกระนั้นก็เสด็จออกขุนนางมิได้ขาดจนกระทั่งทรงรู้สึกว่พระอาการทรุดลง จึงมีพระราชกระแสให้พระเจ้าน้องยาเธอ ๒ พระองค์คือ กรมหลวงเทเวศร์วชิรินทร์และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท กับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ บังคับบัญชาการปกครองราชอาณาจักรต่างพระองค์ ต่อมาจึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เลือกผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไป

เมื่อพระอาการประชวรทรุดหนักและทรงแนพระราชหฤทัยว่า จะไม่หายจากโรค ทรงควบคุมพระสติไว้ได้ตลอดเวลา ได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้พระยาบุรุษรัตนพัลลภขึ้นไปเฝ้าบนพระที่นั่งทรงสั่งสอนด้วยพระเมตตา แล้วมีพระราชดำรัสฝากความถึงเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ว่า

ให้เรียนคุณศรีสุริยวงศ์ว่า ข้าเป็นคนลูกมาร
รากดก แล้วลูกก็ยังเล็กเด็กอยู่ไหนๆ คุณศรีสุริยวงศ์
ก็ได้อุปถัมภ์บำรุงลูกข้าเหมือนอย่างตัวข้า ขออย่าให้
มีอันตรายเป็นที่กีดขวางด้วยการแผ่นดิน...

การที่มีพระราชกระแสรับสั่งเช่นนี้ก็เพราะทรงห่วงใย
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ฉันทพ่อง่วงใยลูก หาใช่ทรงหวังราชสมบัติ
และต่อมาจึงมีพระราชดำรัสให้เป็นที่เข้าใจเสียใหม่ว่า

...มิใช่จะให้ไปเรียนฝากฝังให้ลูกเต้าได้รับ
ราชสมบัติเป็นเจ้าแผ่นดิน ให้ไปฝากให้ช่วย
บำรุงรักษาตามธรรมเนียมที่บิดาสงเคราะห์
แก่บุตรดอก ด้วยว่าลูกเต้าเล่าก็ยังเป็นเด็กเล็กอยู่
จะเป็นเจ้าแผ่นดินแผ่นดินทรายอย่างไรได้

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริย-
ประชานาถ ขณะนั้นมีพระชนมายุ ๑๕ พรรษา และกำลังประชวร
อยู่เช่นกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัส
ถามถึงพระอาการด้วยความห่วงใยตลอดเวลา แต่หาไม่มีผู้ใดกล้า
กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงพระอาการที่แท้จริงไม่ คงปิดบัง
มิให้ทรงกังวล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยประชานาถ พระชนมายุ ๑๕ พรรษา

ครั้นถึงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้พระองค์ว่าจะเสด็จสวรรคต
ในวันนั้นแล้ว จึงมีพระราชดำรัสสั่งกับพระยาบุรุษรัตนพิลลภว่า

“อย่าออกไปไหนเลย...ข้ารู้มานานแล้วกาละของข้าจะมาถึงในวันนี้”
ทรงเตรียมพระองค์เพื่อสวรรคตด้วยพระสติอันสมบูรณ์ เช่น
มีพระราชกระแสรับสั่งถึงเครื่องทรงที่จะแต่งพระบรมศพ ทรงห้าม
มิให้นำของแผ่นดินมาใช้ ให้ใช้แต่ที่เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์
ทั้งให้จัดงานพระบรมศพโดยประหยัด จากนั้นมีพระราชกระแสสั่งลา
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
เจ้าพระยาภูธราภัย ว่า

คืนนี้เป็นคืนวันเพ็ญ เป็นวันพระราชสมภพ
เห็นจะเสด็จสวรรคตในวันนี้...บัดนี้กาละมาถึง
ข้าพเจ้าแล้ว ขอลาท่านทั้งหลายในวันนี้ ขอฝาก
พระราชโอรส ธิดา อย่าให้มีภัยอันตรายหรือเป็น
ที่กีดขวางในการแผ่นดิน

พระเจ้าน้องยาเธอและท่านเจ้าพระยาทั้งสองร้องไห้อาลัย
พระองค์ทรงห้ามว่า

อย่าร้องไห้เลย ความตายไม่เป็นอัศจรรย์
อันใด ย่อมมียอมเป็นเหมือนกันทุกรูปทุกนาม
ผิดกันแต่ที่ตายก่อนตายทีหลัง แต่ก็อยู่ในต้องตาย
เหมือนกันทั้งสิ้น...

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวคำนมัสการ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ จบ ทรงสมาทานเบญจศีล แล้วจึง ตรัสภาษาอังกฤษก่อนที่จะตรัสเรื่องราชการกับพระเจ้านั่งงยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์และเจ้าพระยา ภูธราภัย

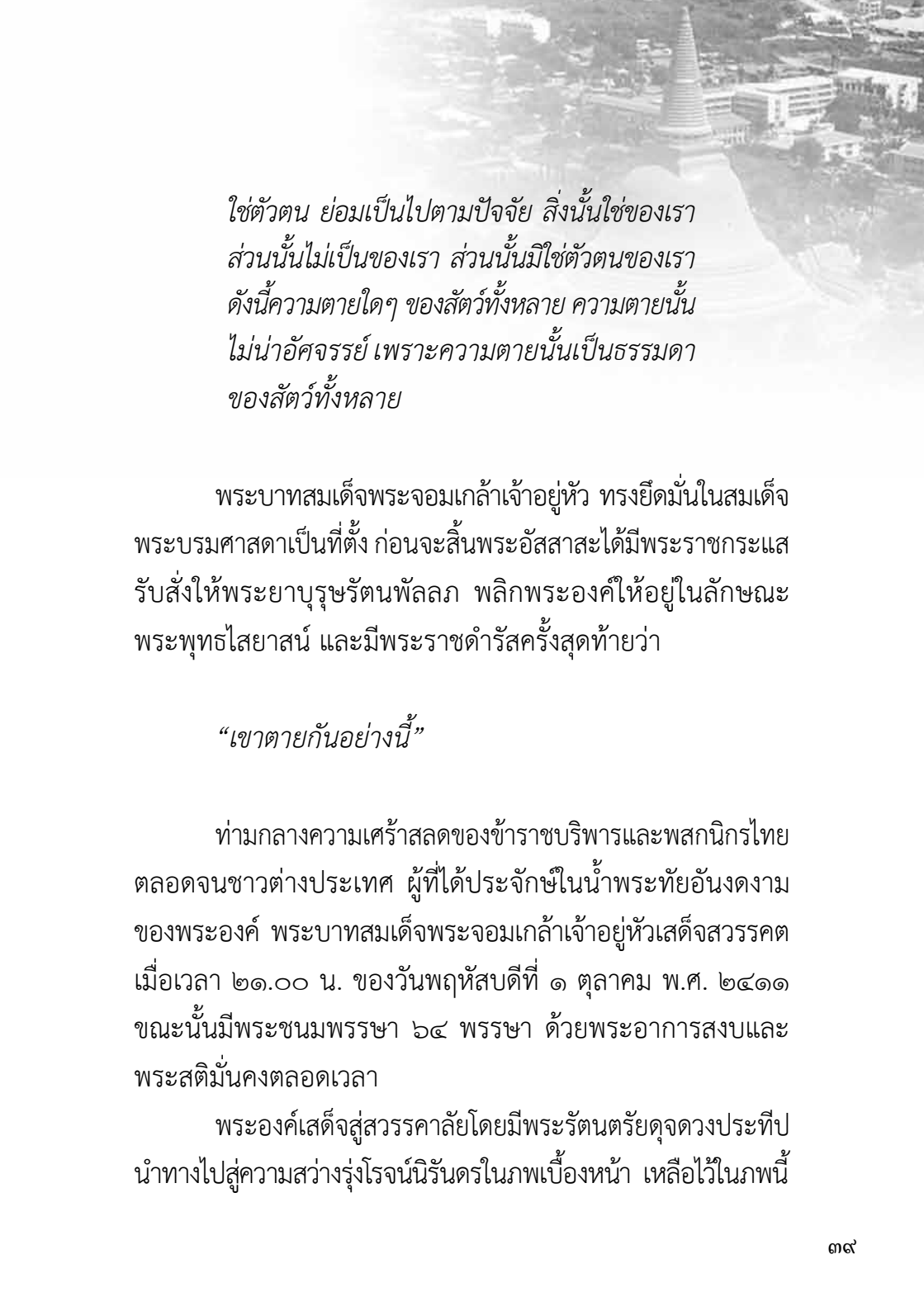
การที่ตรัสเป็นภาษาอังกฤษนั้น ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า

ที่พูดภาษาอังกฤษนี้เพื่อจะให้ท่านทั้งหลาย เห็นว่า สติสัมปชัญญะยังปกติ ถึงภาษาอื่นมิใช่ ภาษาของตนก็ยังจำได้ด้วยสติยังดีอยู่ ท่าน ทั้งปวงจะได้สำคัญในข้อความที่จะสั่งว่ามีคำสั่ง โดยพื้นเพื่อน

ทรงฝากฝังบ้านเมืองด้วยเรื่องราวหลายเรื่อง ตกเย็น จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุนทรโวหารเข้าเฝ้าฯ จดพระราชากระแส รับสั่ง ซึ่งพระองค์ขอขมาพระสงฆ์เป็นภาษาบาลี ให้นำไปอ่าน ในที่ประชุมสงฆ์ ในพระวิหารวัดราชประดิษฐ์

ข้อความในพระราชากระแสรับสั่งลาพระสงฆ์เป็นไปอย่าง มีพระสติสมบูรณ์ รับสั่งได้เนือความยาวมีใจความลึกซึ้ง ดังเช่น

...ดิฉันมาศึกษาการไม่ยึดมั่นอยู่ว่า สั่งขาร
ทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งหลายทั้งปวง

ใช้ตัวตน ย่อมเป็นไปตามปัจจัย สิ่งนั้นใช้ของเรา
ส่วนนั้นไม่เป็นของเรา ส่วนนั้นมีใช้ตัวตนของเรา
ดังนั้นความตายใดๆ ของสัตว์ทั้งหลาย ความตายนั้น
ไม่น่าอัศจรรย์ เพราะความตายนั้นเป็นธรรมดา
ของสัตว์ทั้งหลาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดมั่นในสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นที่ตั้ง ก่อนจะสิ้นพระอัสสาสะได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้พระยาบุรุษรัตนพิลลภ พลิกพระองค์ให้อยู่ในลักษณะพระพุทโธไสยาสน์ และมีพระราชดำรัสครั้งสุดท้ายว่า

“เขาตายกันอย่างนี้”

ท่ามกลางความเศร้าสลดของข้าราชการบริพารและพสกนิกรไทยตลอดจนชาวต่างประเทศ ผู้ที่ได้ประจักษ์ในน้ำพระทัยอันงดงามของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเมื่อเวลา ๒๑.๐๐ น. ของวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ขณะนั้นมีพระชนมพรรษา ๖๔ พรรษา ด้วยพระอาการสงบและพระสติมั่นคงตลอดเวลา

พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัยโดยมีพระรัตนตรัยดุจดวงประทีปนำทางไปสู่ความสว่างรุ่งโรจน์นิรันดรในภพเบื้องหน้า เหลือไว้ใภพนี้

แต่พระราชกรณียกิจ พระเกียรติคุณ และพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทรงบำเพ็ญตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติไทยชั่วกาลนาน

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลจัดงานเฉลิมพระเกียรติในโอกาสวันพระบรมราชสมภพ ครบ ๒๐๐ ปี เรียกว่า “งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสวันพระบรมราชสมภพ ครบ ๒๐๐ ปี” และได้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ประทับยืน หันพระพักตร์สู่พระบรมมหาราชวัง ประดิษฐานไว้เป็นศรีสง่า ณ ถนนสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ในปีเดียวกันนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ประกาศยกย่องให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสื่อสารมวลชน

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำหนังสือวิชาประวัติศาสตร์ ชุด “พระมหากษัตริย์ไทย ๙ รัชกาล” เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ระดับประถมศึกษา เพื่อใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

(นายกมล รอดคล้าย)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาประวัติศาสตร์ไทย
เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระดับประถมศึกษา

ผู้เรียบเรียง

นางศรี เกศมณี และ คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ เป็นผู้ตรวจ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายกมล รอดคล้าย	เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายวินัย รอดจ่าย	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
นายสุชาติ วงศ์สุวรรณ	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการพัฒนาหลักสูตร
พลโทอุซุภร สาคมนาวิ	อดีตผู้ทรงคุณวุฒิกองบัญชาการกองทัพไทย
นายสุรชัย จิตภักดีบดินทร์	สมาชิกสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้
นางสาววิมา อัครธรรม	อดีตที่ปรึกษาด้านพัฒนากระบวนการเรียนรู้
นางสาวไพรวลัย พิทักษ์สาสี	อดีตผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ประธาน

นางสุกัญญา งามบรรจง ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

กรรมการ

นางสายไหม จบกมลศึก	รองศาสตราจารย์มัลลิกา ตัณฑนนท์	นายประยงค์ อนันท์วงศ์
นางระวีวรรณ ภาคพรต	นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	นางปราณี ปราบริปู
นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง	นางสาวเยาวลักษณ์ เตียรณบรรจง	นางสาวเกื้อกมล นิยม
นางศรีปัญญา พงศ์สุวรรณ	นางสุวคนธ์ ศิริวงศ์วรวัฒน์	นายเชอเม แก้วคล้าย
ว่าที่พันตรีนภดล เจนอักษร	รองศาสตราจารย์กุลวรา ชูพงษ์ไพโรจน์	นายประจักษ์ วัฒนานุสิทธิ์
นายชัยฤทธิ์ ศรีโรจน์ฤทธิ์	นายเฉลิมชัย พันธุ์เลิศ	

กรรมการและเลขานุการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง

นางสาวอรุณวรรณ ผู้ชนดี

นางสาวเจตนา พรหมประดิษฐ์

ผู้ตรวจชั้นสุดท้าย

นางสายไหม จบกมลศึก

นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง

นางปราณี ปราบริปู

บรรณาธิการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

นางสาวอรุณวรรณ ผู้ชนดี

ออกแบบและถ่ายภาพประกอบ

นายพินิจ สุขะสันต์

ฝ่ายศิลป์ องค์การค้ำของ สกสศ.